

Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки і менеджменту
Кафедра менеджменту біоресурсів і природокористування

*Міждисциплінарна
курсова робота
на тему:*

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ
ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО
ПІДПРИЄМСТВА**

*Виконав ст. гр. МПЕДзм-21
Мамчур В.Ю.
галузь знань 0306 Менеджмент
організацій і адміністрування
Спеціальність 8.03060101
Менеджмент природокористування та
економіка довкілля
Керівник: д.е.н. Дудар Т.Г.
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ESTS _____
Члени комісії _____*

Тернопіль-2016

ЗМІСТ

	с.
ВСТУП	3
1. СУТЬ КАТЕГОРІЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПОКАЗНИКИ, ЩО ЇЇ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ	4
2. ВПЛИВ ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА СПЕЦІАЛІЗАЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА	18
3. АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ТА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПП «ЗЕМЛЯ»	25
4. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСТВА	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	45
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	46

ВСТУП

Серед інших багатств, якими дано володіти людині, найцінніше, безсумнівно, земля. Від того, як бережемо її, наскільки вміло, дбайливо господарюємо на ній, у величезній мірі залежить наш добробут. Земельні ресурси у виробничому потенціалі агропромислового комплексу відіграють різноманітну роль. Вони служать місцем, базою розташування підприємств та інших об'єктів. У сільському господарстві земельні угіддя виступають предметом і засобом праці.

Специфіка формування ринкових відносин в аграрному секторі впливає з того, що тут головним засобом виробництва, матеріальною основою служить земля - частина живої природи, загальне народне надбання.

Управління земельними ресурсами в Україні визначається державною земельною політикою, метою якої є підвищення ефективності використання та охорони земельних ресурсів як невід'ємною умовою сталого соціально-економічного розвитку країни. Основним завданням поточного періоду є вдосконалення земельних відносин та організаційно-економічного механізму регулювання землекористування.

Над вирішенням економіко-екологічних проблем ефективного сільськогосподарського землекористування працюють такі вітчизняні та іноземні вчені: П. Гайдучкий, А. Даниленко, Г. Лактіонова, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, М. Федоров, Л. Фірсов, А. Юрченко, А. Юнга, Ф. Харісон, М. Геффіні, Г. Джапа, Р. Кемпелла, Л. Брю.

Актуальність теми. Ефективне, раціональне використання такого природного ресурсу як земля – це стійке підґрунтя сталого розвитку сільського господарства. В Україні продовжується інтенсивне використання земельних ресурсів, що призводить до нераціонального землекористування і масштабних екодеструктивних процесів та порушує екологічну рівновагу в екосистемах. Тому для вирішення проблеми продовольчої безпеки та економічних інтересів держави, потрібно покращувати саме економіко-екологічне використання земельних ресурсів.

Об'єкт дослідження – земельні ресурси ПП «ЗЕМЛЯ».

Предмет дослідження – теоретико-методологічні аспекти економічно та екологічно ефективного сільськогосподарського землекористування.

1. СУТЬ КАТЕГОРІЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПОКАЗНИКИ, ЩО ЇЇ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ

Сільське господарство являється найважливішою і життєво необхідною галуззю народного господарства, що виробляє як продукти харчування для населення всієї країни так і сировину для різних галузей промисловості. Воно відіграє одну із важливіших ролей у зміцненні економіки держави, підвищенні доброботу населення і розв'язанні соціальних та економічних проблем. Завдяки ефективному сільськогосподарському виробництву можна створити надійну матеріальну основу функціонування всіх галузей і сфер економіки країни.

Під ефективністю сільськогосподарського виробництва розуміється складна економічна категорія, яка відображає найважливішу сторону виробництва - результативність. Характеризуючи кінцевий результат діяльності підприємства потрібно розрізняти поняття ефекту і економічної ефективності. Ефект являється результатом проведення в сільському господарстві певних заходів. Ефективність сільськогосподарського виробництва відображає результативність фінансово - господарської діяльності підприємств сільського господарства та їх здатність забезпечити високі показники продуктивності, прибутковості, економічності та якості сільськогосподарської продукції. Критерієм такого виду ефективності являється отримання максимальної кількості сільськогосподарської продукції при мінімальних затратах живої та матеріалізованої праці.

Економічна ефективність являється оцінкою результативності всіх форм сільськогосподарського і переробного виробництва. Для будь якого підприємства, в тому числі і для сільськогосподарського ефективним вважається такий стан, при якому найбільше задовольняються всі його потреби при наявних обмежених ресурсах.

Для загального розуміння ефективність пов'язують в першу чергу, з результативністю робіт або дії, а в другу, з економічністю, тобто мінімальними витратами при виконанні цих робіт або дій. Однією результативністю не

можливо всебічно охарактеризувати ефективність, поскільки можна досягнути результату, але він виявиться не найкращий. Економічність також не може характеризувати ефективність, поскільки можливі мінімальні витрати але одночасно і невисокий результат. Тому під ефективністю слід розуміти рівень чи ступінь результативності робіт або дій у співвідношенні до понесених затрат.

Будь яка доцільна діяльність людства тим чи іншим чином пов'язується з проблемою ефективності. Дане поняття базується на обмеженості ресурсів, бажанні зекономити час та отримати як найбільше продукції із всіх доступних ресурсів.

Проблема ефективності пов'язується з проблемою вибору. Вибір полягає в тому, що виробляти, яку продукцію, якими способами, як розподілити технологічний процес, тобто яку кількість ресурсів використовувати при поточному споживанні, а яку приберегти на майбутнє.

В економіці підприємств в найзагальнішому вигляді ефективність вимірюється результативністю виробничо-господарської діяльності, тобто співвідношенням між досягнутим результатом і затратами праці.

Економічна ефективність – це одна із найважливіших соціально-економічних категорій, її оцінюють з двох сторін - якісної і кількісної. Якісна сторона полягає в її логічному, теоретичному змісті, тобто відображає сутність категорії. Кількісна ж характеризується законом економії часу, тобто, висвітлює його економію під час досягнення цілей сільськогосподарського виробництва як в ході всього технологічного процесу, так і на окремих його фазах в масштабі всього народного господарства, регіону, галузі, господарського суб'єкта. Тобто на всіх стадіях свого розвитку підприємство повинно економно витратити свої можливості, розширюючи постійно випуск продукції за мінімальних затрат. Що і являється об'єктивним критерієм економічної ефективності підприємства на всіх етапах розвитку.

Ефективність є не тільки найважливішим показником, що характеризує розвиток економіки, вона також оцінює рівень розвитку виробничих сил. На

підприємствах витрати являються авансованим основним та оборотним капіталом, тоді як кінцевий результат має форму прибутку. Отже, значення економічної ефективності дозволяє уявити ціну якою підприємство досягає свого прибутку.

Потрібно розрізнити так звану загальну або абсолютну і порівняльну тобто відносну ефективність. Абсолютна ефективність використовується при оцінці та аналізі загальноекономічних результатів і ефективності на всіх рівнях економіки, як за деякий період часу так і в динаміці з метою зіставлення рівнів ефективності на сільськогосподарських підприємствах. Її визначення базується на розрахунку узагальнюючих і диференційованих показників, що відображають рівень ефективності витрат і ресурсів.

Відносна ефективність розраховується і використовується для обґрунтування прийняття технічних, виробничо-господарських і організаційних рішень, з метою відбору із альтернативних варіантів оптимального. Даний відбір проходить на основі порівняння варіантів системи техніко-економічних показників, визначення терміну окупності чи коефіцієнтів ефективності додаткових капіталовкладень, економічного ефекту.

Найбільш проблематично при оцінці економічної ефективності є вимірювання результату (ефекту). Насамперед потрібно визначити області прояву ефекту у виробничо-господарської діяльності, а також вибрати методи кількісної оцінки даного ефекту. Сферами діяльності сільськогосподарського підприємства де можна економити, а отже добитися економічного ефекту є сфера виробництва і сфера управління. Визначальною сферою вважається безпосереднє виробництво, де ефект створюється за рахунок раціонального використання виробничих ресурсів. В управлінській сфері ефект формується як за рахунок виробничих ресурсів, так і за рахунок раціонального управління фінансовими ресурсами (дохід від випуску та придбання цінних паперів). Оцінка результату є більш складною і розкладається на дві складові: знаходження області прояву ефекту і кількісна оцінка ефекту. При оцінці ефекту виділяють три групи показників: об'ємні, кінцеві і соціальні результати.

Об'ємні показники оцінки економічного ефекту рахуються вихідними і включають в себе натуральні і вартісні показники обсягу виробництва сільськогосподарської продукції: обсяг виробництва продукції в натуральних і вартісних показниках; обсяг будівельно-монтажних робіт; обсяг вантажообігу і т.д. Кінцеві показники ефекту відображають кінцеві показники виробничо-господарської діяльності на різних рівнях ієрархії сільськогосподарського підприємства, ступінь задоволення потреб ринку, якісну структуру виробництва і т.п. До них можна віднести дохідність, прибуток, додану вартість, економія за рахунок зниження собівартості, накопичена амортизація і т.п. Кінцеві економічні результати використовують для розрахунку узагальнюючих так званих інтегральних показників ефективності. Соціальні результати вказують на відповідність результатів виробничо-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства цілям суспільного розвитку, регіону, трудового колективу та робітників. Вони включають: рівень заробітної плати, величину прожиткового мінімуму, рівень соціальної захищеності працівників підприємства, умови праці т.д. [16].

Кількісна оцінка ефекту проводиться на основі двох підходів. Суть першого підходу полягає в оцінці економії за рахунок факторів, які піддаються точному обліку, такими факторами можуть бути: витрати ресурсів, зміна ціни і обсягів виробництва та реалізації продукції. Даний метод заснований на пофакторній оцінці впливу нововведень на кінцеві результати виробничо-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства (обсяги продажів та прибуток). Другий підхід характерний для нововведень, в яких ці сфери не пересікаються. Прикладом є ситуація, коли витрати здійснюються у сфері управління, а ефект отримується у виробничій сфері. Тоді при розрахунку, з фактичного приросту прибутку, що отримало підприємство за звітний період, віднімається прибуток, який був отриманий за рахунок чинників які піддаються точному обліку. Решту прибутку відносять до інновацій, на які розраховують економічний ефект.

Іноді ефект можна визначити базуючись на економіко-математичні моделі, що пов'язують фактори та джерела ефективності. Джерелами ефекту в

даних моделях є ресурси, які формують результат, а факторами - механізми, які активізують дані джерела. Прикладом такого дослідження може бути збільшення обсягів сільськогосподарської продукції за рахунок наступних чинників економічної ефективності: краще використання виробничої потужності за рахунок оптимізації завантаження устаткування, покращення організації його обслуговування. Джерелами ефективності при цьому можуть бути: скорочення простоїв устаткування через організаційні причини, скорочення непродуктивних видів робіт, економія за рахунок постійних витрат.

Але за одним ефектом неможна судити про доцільність здійснення тих або інших заходів. Для більш повної відповіді на дане питання використовується такий показник як економічна ефективність, коли отримані результати порівнюються з матеріально-грошовими витратами.

Економічна ефективність дозволяє оцінити кінцевий, так званий, повний ефект від застосування як засобів виробництва так і живої праці, тобто, віддачу всіх сукупних вкладень. Для сільськогосподарських господарств - це означає отримання максимальної кількості продукції з однієї голови худоби або одиниці площі при найменших витратах живої і матеріалізованої праці. [8]

При розрахунках показників економічної ефективності доцільно розділяти результати та витрати. Результатами в економіці вважають результат використання або застосування ресурсів. До ресурсів сільськогосподарського підприємства відносять: основні виробничі фонди, оборотні кошти, персонал та інші ресурси необхідні для забезпечення нормального протікання виробничого процесу. Показники оцінки результату класифікуються на:

- якісні - характеризують кінцеві результати, які проявляються в підвищенні якості життя, характеристиці рівня матеріального добробуту робітників, забезпеченість житлом, дохід на душу населення та ін.;

- кількісні - характеризують прибуток, товарну та реалізовану продукцію.

Витрати - це спожиті в процесі виготовлення та реалізації продукції ресурси, які утворюють собівартість продукції. До витрат можна занести нараховану і включену в собівартість продукції амортизацію, заробітну плату,

вартість матеріально-технічних ресурсів, використаних у процесі виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції і т.д. [12].

Витрати можна поділити на одноразові та поточні витрати. Одноразові витрати - це авансовані сільськогосподарським господарством кошти на реалізацію певних заходів, за якими розраховуватиметься ефективність. Вони реалізуються одноразово, разово, до початку введення в експлуатацію. Такі витрати поділяються на виробничі витрати та капітальні вкладення. Передвиробничі витрати - засоби, призначені для проведення комплексу науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт, пов'язаних з розробкою заходу. Капітальні вкладення - створення технічної бази виробництва (придбання обладнання, будівельно-монтажні роботи тощо) [12].

Поточні витрати являють собою величину витрат живої праці і спожитих протягом року засобів виробництва. Вони виробляються постійно протягом року, характеризують витрати виробництва і включають витрати на заробітну плату, сировину, паливо, енергію і допоміжні матеріали, амортизацію основних фондів. Структура і величина поточних витрат збігається зі структурою і величиною собівартості продукції [12].

Економічна ефективність виробництва відображає ступінь використання ресурсів і віддачу витрат, яка визначається співвідношенням між досягнутими результатами і використаними у виробництві ресурсами або здійсненими витратами. Отже, економічну ефективність сільськогосподарського виробництва можна визначити як співвідношення отриманого результату до витрачених ресурсів. Допускається так само зворотнє співвідношення, тобто відношення витрат до результату [14].

Зведений показник ефективності розраховуємо по формулі

$$E = \frac{P}{Z}, \quad (1)$$

де P - отриманий результат (ефект) від виробництва за звітний період (вироблена чи реалізована продукція, прибуток);

Z - поточні затрати, пов'язані з отриманням результату (ефекту) за той же період (повна собівартість виробленої продукції) [14].

Визначення економічної ефективності господарської діяльності підприємства має наступні цілі. Перша це виявлення і оцінка рівня використання витрат і ресурсів, а так само економічної ефективності виробництва на сільськогосподарському підприємстві. Друга мета – це економічне обґрунтування і відбір оптимальних виробничогосподарських рішень (впровадження нової техніки чи технологій при організації виробництва, праці чи управлінні і т.д.).

Розрахунок ефективності сільськогосподарських підприємств слід починати із визначення критеріїв ефективності, які є головною ознакою оцінки ефективності, які розкривають їх сутність. Сенс критеріїв економічної ефективності сільськогосподарських підприємств складається із необхідності максимізувати одержувані результати або мінімізувати виробничі витрати виходячи з поставленої мети їх розвитку. Такою метою може бути забезпечення виживання підприємства, досягнення його стійкого зростання, соціальна стратегія, структурні перебудови тощо.

Незважаючи на різноманіття таких цілей домінуючою є досягнення найкращого економічного результату, прагнення вилучити найбільшу масу прибутку з врахуванням довготривалих перспектив розвитку. Тому в якості вихідних кількісних критеріїв ефективності сільськогосподарських підприємств потрібно враховувати річну норму прибутку на вкладений капітал:

$$E = \Pi / K = (Ц - С) / K, \quad (2)$$

де E - норма прибутку на вкладений капітал, %;

Π - чистий річний прибуток після вирахування податків, грн.;

K - вкладення в капітал, що забезпечують отримання необхідного прибутку, грн.;

Π - річний обсяг виробництва продукції в цінах реалізації, грн.;

C - повна собівартість річного випуску продукції, грн.

Визначені значення норми прибутку можуть мінятися в залежності від структури капіталу, величини прогнозованих цін на продукцію та обсягу попиту на неї та інших чинників. Обраний критерій ефективності виробництва за нормою прибутку на капітал використовують як для порівняння різних варіантів розвитку сільськогосподарських підприємств, так і для оцінки єдиного ринкового варіанту. Відповідно до прийнятого критерію визначаються конкретні показники ефективності сільськогосподарського виробництва, що відображають основні характеристики витрат і результатів. [5]

В зарубіжній практиці наприклад при обґрунтуванні ефективності інвестиційних проектів застосовуються наступні узагальнені показники ефективності виробництва: чиста поточна вартість, рентабельність капіталу, внутрішній коефіцієнт ефективності, термін окупності, точка беззбитковості, максимальний грошовий відтік.

Чисту поточну вартість визначаємо як різницю між надходженнями і витратами коштів за протязі передбачуваного періоду функціонування підприємства з врахуванням фактора часу. Найчастіше чисту поточну вартість використовують як норму інвестування капіталу (мінімальний дохід), який вказує на доцільність капітальних вкладень.

Рентабельність капіталу - це відношення чистого прибутку (за вирахуванням податків) до власного капіталу. В ринкових умовах рентабельність капіталу служить характеристикою мінімальних норм прибутковості капітальних вкладень і являється більш стабільним показником, а ніж рентабельність продукції підприємства.

Внутрішній коефіцієнт ефективності являється таким собі граничним значенням рентабельності капіталу, при якому стає можливим рівність притоку-відтоку готівки, а сама поточна вартість стає рівною нулю. Проект розвитку сільськогосподарського підприємства рахується рентабельним, за умови, що внутрішній коефіцієнт ефективності не буде нижче вихідної норми окупності інвестицій. На практиці для точнішого розрахунку внутрішнього

коефіцієнта ефективності використовують метод ітераційного підбору його числових значень в часі. [8]

Термін окупності – це певний період часу, необхідний для того, щоб майбутній прибуток сільськогосподарського підприємства досяг величини залучених інвестицій. Даний показник характеризує інтенсивність повернення витраченого капіталу на певному інтервалі часу після їх освоєння:

$$T = K / П, \quad (3)$$

де T - термін окупності інвестицій, роки;

$П$ - чистий річний прибуток за відрахуванням податків, але з врахуванням амортизації, грн.

Максимальний грошовий відтік - це найбільше від'ємне значення чистої поточної вартості, яка розраховується за наростаючим підсумком. Даний показник характеризує загальну вартість запропонованого бізнесового проекту і пов'язаний із джерелами фінансування витрат. [3]

Точка беззбитковості - це мінімальна величина об'єму продукції, яка випускається сільськогосподарським підприємством, при якій досягається «нульовий прибуток», тобто доходи від продажу даної продукції будуть рівні витратам виробництва. При подальшому збільшенні обсягу продажів підприємство почне отримувати прибуток. Точку беззбитковості знаходять графічним і аналітичним методами. Графічно точку беззбитковості знаходять на перетині ліній обсягів продажу та повних затрат виробництва (в розмежуванні останніх на постійні та змінні). Аналітично точку беззбитковості визначаємо по формулі:

$$H_0 = V_{\text{пост}} / (Ц_{\text{пр}} - V_{\text{вир}}), \quad (4)$$

де H_0 - точка беззбитковості за об'ємом реалізації продукції в натуральних одиницях;

$V_{\text{пост}}$ - сумарні постійні витрати виробництва;

$Ц_{\text{пр}}$ - питома ціна продукції, грн.;

$V_{\text{вир}}$ - питома змінні витрати виробництва, грн.

Будь-яке виробництва розвивається на протязі певного часу. Кількісне визначення економічного значення фактору часу ґрунтується на порівнянні затрат і їх результату з часом і ґрунтується на приведенні (капітальних інвестицій) і результату (прибутків) до єдиного моменту часу - початкового чи кінцевого, тобто до початку реалізації або до моменту завершення запровадженого проекту. На практиці для облік чинника часу використовують коефіцієнт приведення (дисконт), який розраховується по формулі, що враховує складні відсотки:

$$V_{вр} = (1 + E_d)^t, \quad (5)$$

де $V_{вр}$ - коефіцієнт приведення різночасових витрат і результатів до порівнянного виду з метою їх вимірювання;

E_d - норма дисконту для порівняння різночасових затрат, яка рівна ставці банківських відсотків на кредитні ресурси або внутрішньому коефіцієнту ефективності сільськогосподарського підприємства, %;

t - рік приведення.

Наступним досить відомим методом, який використовується для оцінки грошових доходів являється оцінка рентабельності підприємства, яка характеризує величину отриманого прибутку в залежності від об'єму продаж і вартості активів сільськогосподарського підприємства. На основі прибутку розраховують відносні показники:

а) загальна рентабельність ($R_{заг}$) розраховують як відношення прибутку до середньорічної вартості основних і нормованих оборотних коштів:

$$R_{заг} = Пб / (Оос + Оно), \quad (6)$$

де $Пб$ - балансовий прибуток;

$Оос$ і $Оно$ - середньорічна вартість основних і нормованих оборотних коштів;

б) фондovіддача

$$\Phi_{\text{від}} = Q / O_{\text{ос}} \quad (7)$$

і фондoмісткість

$$\Phi_{\text{міс}} = O_{\text{ос}} / Q, \quad (8)$$

де Q – об'єм випускаємої продукції.

Фондовіддача - це випуск продукції на 1 грн середньорічної вартості основних засобів; фондoмісткість - це середньорічна вартість основних засобів, яка припадає на 1 грн випускаємої продукції;

а) рентабельність обороту:

$$P_{\text{об}} = \text{Прибуток} / \text{Обсяг продажів} * 100\%; \quad (9)$$

Прибуток (валовий або чистий) і обсяги продажів беруть за однакові звітні періоди, як правило, за останній рік;

б) рентабельність основного капіталу:

$$P_{\text{о.к}} = \text{Прибуток} / \text{Основний капітал} * 100\%; \quad (10)$$

в) рентабельність власного капіталу:

$$P_{\text{в.к}} = \text{Прибуток} / \text{власний капітал} * 100\%. \quad (11)$$

Рентабельність власного капіталу характеризує ефективність використання капіталу, інвестованого у виробництво за рахунок власних джерел фінансування. [6]

Також важливим показником оцінки економічної ефективності сільськогосподарського підприємства є і об'єми продажів. Величина об'єму продажів дозволяє судити про масштаби діяльності підприємства, його виробничі можливості. Аналізуючи обсяги продажів за декілька років можна уявити темпи зростання виробництва на підприємстві. Об'єми продаж

використовує для визначення оборотності активів господарства (Ко.а) і оборотності його основного капіталу (Ко.к):

$$\text{Ко.а} = \text{Обсяг продажів} / \text{Загальна сума активів}; \quad (12)$$

$$\text{Ко.к} = \text{Обсяг продажів} / \text{Основний капітал}. \quad (13)$$

Конкурентоспроможність фірми пов'язують з конкурентоспроможністю її продукції. Збільшення обсягів продаж, як правило, приводить до збільшення прибутків, зростають показники рентабельності. Завантажені виробничі потужності, збільшення портфелю замовлень, значні капіталовкладення у виробництво говорять про підвищену конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства.

Фінансовий стан підприємства характеризується платоспроможністю, прибутковістю, ефективністю використання активів і власного (акціонерного) капіталу, ліквідністю. [8]

Платоспроможність сільськогосподарського підприємства - це його здатність виконувати свої зобов'язання, зовнішні (короткострокові і довгострокові), за рахунок своїх активів. Коефіцієнт платоспроможності (Кп) визначається по формулі:

$$\text{Кп} = \text{Власний капітал} / \text{Загальні зобов'язання} * 100\%. \quad (14)$$

Коефіцієнт вимірює фінансові ризики, тобто ймовірність настання банкрутства. Значне значення коефіцієнта платоспроможності вказує на мінімальні фінансові ризики і хороші перспективи залучення додаткових інвестицій з боку.

Ліквідність підприємства вказує на його здатність вчасно розрахуватися по майбутнім боргам (зобов'язанням) або можливість перетворити свої активи балансу (основні та оборотні кошти, цінні папери та інші активи) в гроші для оплати по зобов'язаннях.

Коефіцієнт загальної ліквідності (Кз.л) визначається відношенням:

$$\text{Кз.л} = \text{Оборотні кошти в грошах} / \text{Короткострокові зобов'язання}. \quad (15)$$

Чим вище значення Кз.л, тим вища платоспроможність підприємства.

Коефіцієнт покриття (Кпо) розраховуємо по формулі:

$$\text{Кпо} = \text{Всі оборотні кошти} / \text{Короткострокові зобов'язання}. \quad (16)$$

Даний коефіцієнт показує, як короткострокова заборгованість сільськогосподарського підприємства може бути покрита за рахунок його оборотних активів. Вибір та застосування того чи іншого показника буде залежати від мети проведення аналізу. Варто зазначити, що для точного визначення реального стану справ господарства необхідно проаналізувати його баланс та основні показники не менше ніж за три роки. [9]

Крім точки беззбитковості важливе значення мають такі показники, як безпека комерційної діяльності (запас фінансової міцності) підприємства і сила впливу операційних важелів.

Показником безпеки комерційної діяльності Бк (або запасом фінансової міцності) являється сума, на яку господарство може дозволити собі зменшення виручки від реалізації, не виходячи при цьому із зони прибутку. Даний показник визначається за формулою:

$$\text{Бк} = \text{Виручка від реалізації} - \text{Точка беззбитковості}. \quad (17)$$

Ефект від операційного важеля буде мати місце лише в тому випадку, коли при будь-якій зміні виручки від реалізації відбуватиметься значна зміна прибутку. Дію даного ефекту пов'язують з непропорційними діями умовно-постійних та умовно-змінних витрат на фінансові результати при зміні обсягів як виробництва так і реалізації. Чим вищою буде частка умовно-постійних витрат у собівартості сільськогосподарської продукції, тим сильнішим буде вплив операційного важеля. І навпаки, зростання обсягів продаж приведе до

падіння частки умовно-постійних витрат у собівартості, а отже вплив операційного важеля зменшуватиметься.

$$\text{Сила впливу операційного важеля} = \frac{\text{Маржинальний прибуток}}{\text{Прибуток}} \quad (18)$$

Маржинальний прибуток розраховуємо як різницю між виручкою від реалізації та змінними витратами. Сила дії операційного важеля вказує на ступінь комерційного ризику сільськогосподарського підприємства. Чим більший ефект операційного важеля, тим більший комерційний ризик.

Об'єктивна необхідність підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва продиктована зростанням відносної обмеженості виробничих ресурсів: трудових, матеріальних, природних, фінансових. Економічна ефективність виробництва визначається для прийняття різного роду управлінських рішень, зокрема:

- для оцінки рівня використання окремих видів ресурсів з метою отримання економічного результату виробництва;
- для економічного обґрунтування найкращих варіантів виробничих рішень в області управління процесами активізації інноваційної, інвестиційної діяльності, впровадження нової техніки, технології, вдосконалення організації виробництва і праці.

Таким чином, підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва робить багатобічний, комплексний вплив на економіку підприємств даної галузі, що забезпечує їх прибутковість і стійке економічне зростання [8].

2. ВПЛИВ ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА СПЕЦІАЛІЗАЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА

Різні за своєю природою сільськогосподарські рослини вимагають різного температурного і водного режиму до ґрунтів. Також різних природних та економічних умов вимагає для свого розвитку і тваринницька галузь. Через це аграрні господарства повинні вирощувати такі культури та розвивати такі галузі тваринництва, які б відповідали їх природнім і економічним умовам.

Спеціалізація сільськогосподарського виробництва відображає його структуру, визначає напрямки господарської діяльності та галузеву зону для аграрних господарств. Для спеціалізації характерним є переважаючий розвиток окремих галузей, це призводить до відокремлення виробництва різних видів сільськогосподарської продукції. Такий розподіл дозволяє досягти максимального збільшення виробництва продукції при найменших витратах праці та коштів, за рахунок високої продуктивності праці і низьких затратах матеріальних ресурсів на одиницю продукції. Виробнича спеціалізація аграрного господарства визначається по основних товарних галузях і продуктах, які забезпечують найбільшу виручку при реалізації.

Спеціалізація сільськогосподарських підприємств залежить від ряду факторів. Природні умови (клімат, якість ґрунтів, рельєф місцевості, наявність водних ресурсів для поливу та ін.) - найважливіші чинники спеціалізації. Вони є визначальними для обробітку багатьох польових, кормових, овочевих, плодкових, ягідних культур на тому чи іншому підприємстві або в його підрозділі. В умовах ринкових відносин вирішальну роль в спеціалізації господарства відіграють попит і пропозиція на окремі види продукції.

Спеціалізацію аграрних господарств характеризують наступні показники: структура вартості товарної та валової продукції, грошова виручка від продажу даної продукції, затрати живої праці, посівні площі, поголів'я худоби, основні виробничі ресурси.

Приватне сільськогосподарське підприємство «ЗЕМЛЯ» знаходиться в с. Острів Тернопільського району, Тернопільської області. Директором підприємства є Хабурський Юрій Васильович. Господарство знаходиться на відстані 14 км від обласного центру. Дорожнє сполучення з обласним центром здійснюється по автодорогам з асфальтованим покриттям.

ПП «ЗЕМЛЯ» створене та діє у відповідності до законів України «Про підприємництво», «Про підприємства в Україні», «Про власність», земельного законодавства та інших законодавчих актів України. Агропідприємство у своїй діяльності керується чинним законодавством, підзаконними нормативними актами України і статутом.

Головною метою діяльності агропідприємства є виробництво продукції рослинництва і тваринництва їх переробка та реалізація, інші види господарської діяльності, зокрема надання сервісу, здійснення маркетингу, збільшення кількості робочих місць в сфері зайнятості населення.

Предметом діяльності агропідприємства є:

- вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур;
- вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів;
- переробка с/г продукції, як власного виробництва, так і придбаної,
- роздрібна торгівля з лотків і на ринках харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами;
- допоміжна діяльність у рослинництві;
- розведення великої рогатої худоби молочних порід;
- надання агросервісної, технічної допомоги та посередницьких послуг фізичним та юридичним особам;
- надання технічної допомоги в обробітку землі та збиранню урожаю, а також комунально - побутових послуг;
- надання консультацій і організація навчання з агротехнічних, зооветеринарних і економічних питань;
- надання транспортних послуг;

- постачання та реалізація гербіцидів, мінеральних добрив, насіння, племінної худоби, комбікормів, ветеринарних препаратів, зоотехнічних засобів та інших товарно – матеріальних цінностей с/г призначення;

Крім зазначеного, агропідприємство може займатись іншими, незабороненими законом видами діяльності.

Діяльність агропідприємства здійснюється на основі і за рахунок власного та орендованого майна, орендованих майнових та земельних паїв, орендованої землі, що належить громадянам на праві приватної власності. Агропідприємство є власником майна засновника, продукції, виробленої в результаті господарської діяльності, отриманих доходів, а також іншого майна, набутого на підставах незаборонених законодавством.

У своїй діяльності агропідприємство використовує землі, які складаються з земель власника, а також орендованих земель фізичних та юридичних осіб. Орендну плату за використання земель агропідприємство здійснює відповідно умов договорів оренди. Агропідприємство здійснює комплекс заходів з охорони земель, передбачених земельним законодавством України. Землі, що повертаються орендодавцеві, повинні бути в належному стані.

Природні умови господарства

Клімат. Підприємство знаходиться в помірно-континентальному кліматі, що характеризується нежарким літом і доволі м'якою зимою, кількість опадів є достатньою. Кількість сонячної радіації – від 528 кал/см² у червні і до 129 кал/см² у грудні; радіаційний баланс близько 38 ккал/см². Тривалість дня від 7,5 до 15,9 годин. На протязі року клімат на території підприємства формують повітряні маси з Атлантики, які зумовлюють циклональну погоду та континентальність повітря, а саме: взимку відчувається вплив сибірського антициклону, який спричиняє холодну погоду, влітку азорського, навесні і осінню тут панують холодні арктичні повітряні маси. Вітри (переважають північно-західні і південно-західні, менш впливові – північні і південні) характерні на протязі всього року, особливо літом. Активні циклони зумовлюють значну кількість опадів, що коливаються в межах 560 мм. Основна

частина опадів майже 75% припадає на літо, найменше на зиму. Літо характеризується зливами, нерідко – грозами, іноді – градом. Сніговий покрив товщиною – 9 – 11 см на землях господарства лежить від грудня до початку березня. Річний коефіцієнт зволоження – 0,93. Температурний режим має риси континентальності, амплітуда річних температурних коливань – 24 - 25°C. Середня температура найтепліших місяців +19...+20°C, а найхолодніших – -5,5...-6°C. Вторгнення континентальних мас повітря спричиняє значні коливання температур: влітку до +40°C, взимку до -32°C. Безморозний період триває – 145-160 днів. Вегетаційний період для рослин 204-208 днів, активна вегетація з початку квітня до кінця жовтня. Пори року на території господарства досить чіткі. Весна починається у другій половині березня коли середньодобова температура переходить через 0°C, літо триває від другої половини травня до кінця вересня (коли температура переходить через +18°C), осінь завершується в кінці листопада (температура переходить через 0°C). Навесні та восени можливі заморозки [34]. Результати аналізу клімату та погодних умов вказують на те, що територія господарства лежить в межах Центрально-Східного району.

Рельєф. Землі господарства розташовані в зоні Волино-Подільської плити Східно-Європейської давньої платформи. Дана плита є двошаровою: кристалічний фундамент та осадовий чохол. Глибина залягання фундаменту 1400-1900 м. Осадовий чохол складають породи віком від пізнього протерозою до антропогену. Окремі вікові породи можуть відслонюватися на поверхні. Відслонення порід пов'язане із чергуванням континентального та морського режимів.

На території господарства є гравій, галька, піски, суглинки і супіски терасових рівнів річки Серет, а також потужні леси і лесовидні суглинки на вододілах та при вододільних ділянках потужністю 15-22 м. Леси являються материнською породою сучасних чорноземних ґрунтів. У долині річки Серет, що протікає на території господарства трапляються відслонення вапнякових туфів.

Землі господарства розташовані в західній частині Подільської височини з рівнинним рельєфом – це найбільш рівнинна частина області. Відповідно до геоморфологічної будови Тернопільського району, землі господарства розміщені в межах структурної лесової рівнини з плоским нерозчленованим рельєфом та в межах річкової тераси низького рівня.

Підземні води широко розповсюдженні і являються основним джерелом водопостачання господарства. Запас прісної підземної води по якісним та кількісним характеристикам за сучасними обсягами видобутку можна вважати достатнім. На більшій глибині розповсюджені мінералізовані води.

Залежно від генетичних типів рельєфу, територія господарства розташована в межах двох характерних для території Тернопільського району геоморфологічних районів: структурна лесова рівнина та річковий терас.

Значний вплив на формування рельєфу господарства має безпосередня його діяльність, що є позитивною (закріплення схилів, попередження ерозійних процесів та зсувів), так і негативною. Дія різних факторів на формування рельєфу проявляється неоднаково на території господарства, що позначається на вигляді його поверхні.

Ґрунти господарства належать до найбільш родючих ґрунтів області. Основною ґрунтоутворюючою породою є леси та лесовидні суглинки. Опідзолені ґрунти – характерні для даного господарства, також зустрічаються лучно-чорноземні ґрунти. Такі ґрунти відзначаються глибокою гумусованістю (глибина 85–92 см). Карбонат кальцію вилугуваний на глибину 150-200 см. В опідзолених чорноземах міститься 3,5-3,8% перегною, який з глибиною зменшується. Зазначимо, що відносно малий вміст гумусу в землях господарства пов'язаний з тривалим сільськогосподарським використанням даних земель. По п'ятибальній системі забезпеченості ґрунтів азотом і фосфором поставимо чотири бали, калієм – три бали.

На сучасному етапі загальна площа сільськогосподарського підприємства становить 3302 га землі, з них сільгоспугідь 2631 га, ріллі 1891 га. Зміни в площі земель відбулися в ході земельної реформи 1992-1996 роки. За кресленням до державного акту частина земель передані до неподільного фонду

адміністрації муніципального району, частина в фонд розвитку сільського поселення та розширення площі під присадибне землекористування та випасання худоби населенням.

Питома вага площі сільськогосподарських угідь у загальній площі землекористування господарства свідчить про освоєність угідь, а площа ріллі – про їх розораність. Як показують дані питома вага сільськогосподарських угідь в господарстві становить 79,7% від усіх земель, що свідчить про високу освоєності території землекористування. У структурі сільгоспугідь рілля займає 71,9%, що означає про високу розораність території.

У господарстві 4 % сільськогосподарських угідь характеризується середнім, 33 % підвищеним, 58 % високим і 5 % дуже високим вмістом гумусу. Площі з дуже низьким вмістом рухомого фосфору становлять 8 %, з низьким – 4 %, з середнім – 48 %, з підвищеним – 25 %, з високим – 11 %, з дуже високим – 4 %, а за змістом обмінного калію з середнім складають 3 %, з підвищеним – 21 %, з високим – 42 %, з дуже високим – 34 %. Сільськогосподарські угіддя кислими ґрунтами представлені на площі 1973 га (75%), у тому числі середньокислими - 368 га (14%).

Підсумувавши вищесказане можна стверджувати, що дослідне підприємство знаходиться в сприятливій області для розвитку землеробства. Всі сорти основних зернових кормових і овочевих культур в даній зоні забезпечені теплом і вологою, значить можна мати високопродуктивне польове, сінокісне та пасовищне кормовиробництво, а на його основі - молочне і м'ясне тваринництво. Близькість розташування до обласного центру сприяло б розвитку овочівництва.

На підприємстві є 400 голів великої рогатої худоби молочної породи. Слід зазначити, що врожайність сільськогосподарських культур є не дуже високою. Так за останні три роки врожайність зернових культур в середньому склала 4,17 т / га, багаторічних трав 3,41 т / га. Середньорічний удій молока від однієї корови становить - 4000 кг, середньодобовий приріст молодняку ВРХ становить - 350 г.

Визначимо коефіцієнт спеціалізації за формулою:

$$K_c = \frac{100}{\sum_{m=1}^n P_m (2i - 1)}, \quad (19)$$

де K_c - коефіцієнт спеціалізації;

P_m – питома вага галузі в загальному об'ємі товарної продукції;

i - порядковий номер виду товарної продукції в ранжованому ряді.

Дані розрахунку зведемо в таблиці 1

Таблиця 1

Розрахунок коефіцієнта спеціалізації

Вид продукції	Питома вага в статті реалізація (P_m), %	Порядковий номер питокої ваги (n)	$P_m \cdot (2n-1)$
Зернові	55,2	1	55,2
Коренеплоди	24,3	2	72,9
Сіно	1,21	6	13,31
М'ясо	6,24	4	43,68
Молоко	7,94	3	39,7
Робота та послуги	5,11	5	45,99
Сума			270,78
Коефіцієнт спеціалізації (K_c)			0,37

ПП «ЗЕМЛЯ» має середній рівень спеціалізації так як коефіцієнт спеціалізації знаходиться в межах від 0,35 до 0,48 ($K_c = 0,37$). Структура посівних площ, найбільшу питому вагу в якій займають зернові, зумовлюватиме спеціалізацію підприємства.

Оцінюючи рівень спеціалізації господарства за відсотковим співвідношенням галузей, можна сказати, що господарство має поглиблену спеціалізацію. При цьому підприємство розвиває дві основні галузі, такі як рослинництво (80,7%) і тваринництво (14,2%). Також, господарство займається наданням технічної допомоги в обробітку землі та збиранню урожаю та наданням транспортних послуг, отримуючи при цьому додатковий прибуток.

3. АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ТА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПП «ЗЕМЛЯ»

Як вже зазначалося вище основною спеціалізацією підприємства є рослинництво (80,7%) і тваринництво (14,2%). В рослинництві переважає вирощування зернових культур, які висувають підвищені вимоги до попередників, чистоти полів від бур'янів, забезпеченості вологою і поживними речовинами, вимагають кращого внесення органічних і мінеральних добрив.

Розглянемо основні системи, які інтегровані в технологічний процес вирощування зернових культур на ПП «ЗЕМЛЯ» рис.1.

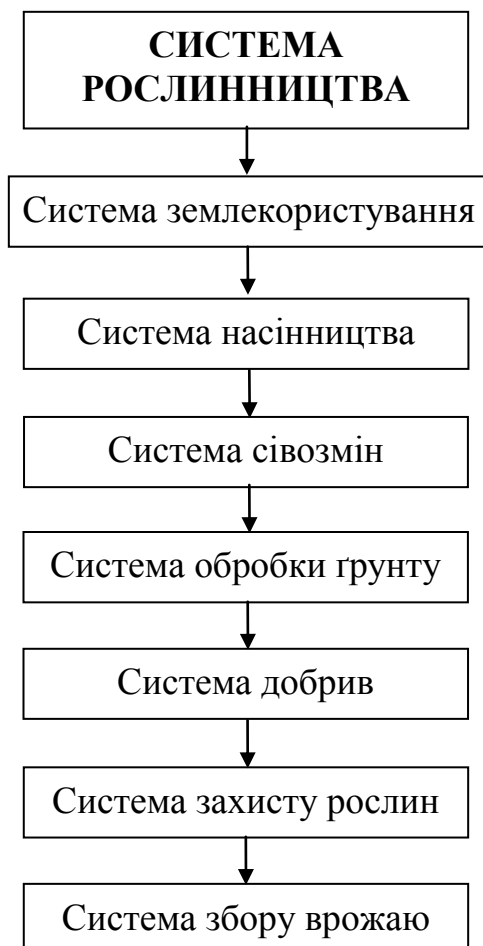

Рисунок 1 – Основні елементи інтеграції технологічного процесу вирощування зернових на ПП «ЗЕМЛЯ»

Аналіз економічної ефективності ПП «ЗЕМЛЯ» почнемо з аналізу системи землекористування. Проаналізуємо структуру його земельного фонду та інтенсивність її використання.

Основним завданням аграрного підприємства є якомога повне використання кожного гектару землі. Тисячі гектарів низькопродуктивних сінокосів та пасовищ, чагарників, боліт підприємство може перетворити на продуктивні сільськогосподарські угіддя. Через те при аналізі ефективності використання земельного фонду потрібно вивчити зміни розміру земельного угіддя та виявити можливі засоби подальшого розширення площ ріллі, покращення сінокосів та пасовищ даним господарством.

При такому аналізі слід порівнювати фактичні дані про розмір земельних угідь в досліджуваній період з планами і минулими роками. Що дозволить вивчити зміни розміру загального земельного фонду та сільськогосподарських земель, як в цілому так і по видам угідь таблиця 2.

Таблиця 2

Аналіз змін земельного фонду господарства за 2015 рік

Земельні угіддя	Площа, га			Структура, %			Зміни, га, по порівнянню	
	Минулий рік	Звітний		Минулий рік	Звітний		з минулим роком	з планом
		план	факт		план	факт		
Рілля	1871	1903	1891	71,4	71,8	71,9	+20	- 12
Сінокоси в тому числі покращенні	211	179	189	8,1	6,8	7,2	- 22	+ 10
	159	169	179	6,1	6,4	6,8	+ 20	+ 10
Пасовища в тому числі покращенні	539	569	551	20,5	21,5	20,9	+ 12	- 18
	478	502	487	18,2	18,9	18,5	+ 9	- 15
Всього сільгоспугідь	2621	2651	2631	100	100	100	+ 10	- 20
Болота	681	639	671				-10	+ 32
Всього:	3302	3290	3302	100	100	100	-	-

З таблиці 2. видно, що за звітний рік площа сільськогосподарських угідь розширена на 20 га за рахунок освоєння заболочених земель. У складі земель

сіськогосподарського призначення також відбулися зміни: покращено 20 га сінокосів і 9 га пасовищ. Через невиконання плану меліоративних робіт площа сіськогосподарських земель зменшилася на 10 га.

Досліджуючи зміни розміру земельного угіддя, потрібно відмітити, що такі зміни не є стихійними, а результатом виконання запланованих меліоративних робіт. Через те для більш детального дослідження причин таких змін та пошуку резервів для збільшення площ та покращення сіськогосподарського угіддя потрібно детально проаналізувати заплановані заходи щодо кращого використання сіськогосподарських земель.

Аналізуючи виконання плану по меліоративних роботах особливу увагу надають пошуку можливостей по розширенню площ сіськогосподарських угідь, розраховавши при цьому, із залученням фахівців, доцільність того чи іншого заходу. Досліджуючи доцільності заходу по переведенню одного виду угіддя в інший потрібно використовувати дані про вихід кормової одиниці з 1 га, витрати праці, собівартість кормових одиниць та вмісті в них поживних речовин. Не рідко трапляються ситуації, коли захід щодо покращення кормових угідь забезпечує додаткові виходи продукції при менших витратах на її виробництво, ніж при переведенні цих земель в рілля. Розраховуючи доцільність переведення природних кормових земель в рілля, дані про врожайність і собівартості продукції потрібно брати не за останній рік, а як середнє за останні 3-5 роки. Аналіз плану покращення земель підприємства представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Аналіз виконання плану заходів щодо поліпшення земель, га.

Міроприємства	План	Фактично	Виконання плану, %
Осушення боліт	41	10	24,4
Прибирання каміння	12	13	108,3
Вапнування ґрунтів	89	78	88
Покращення сінокосів	9	20	222,2
Покращення пасовищ	21	9	42,9

З таблиці 3 видно, що в ПП «ЗЕМЛЯ» провело значну роботу з поліпшення земель та залучення їх в сільськогосподарський оборот. Але на нашу думку не всі заплановані заходи виконані в повному обсязі. Так, недовиконаний план вапнування ґрунтів, осушення боліт, покращення пасовищ. Причини недовиконання для даного господарства є як об'єктивні так і суб'єктивні: відсутні джерела фінансування, низька організація робіт і т.д.

Зміна розмірів земельних угідь, що пов'язано із їхньою трансформацією привела до суттєвих зміни структури земельного фонду: частка одних видів земельних угідь збільшилася, інших відповідно - зменшилася.

Якщо розглядати сільськогосподарські угіддя з точки зору інтенсивності їх використання, то найбільш інтенсивно використовуються і дають кращу віддачу орні землі, потім поліпшені сінокоси і пасовища, а потім природні луки і пасовища [34]. Через те оцінку інтенсивності використання земельних угідь в аграрному підприємстві необхідно проводити оцінивши показники питомої ваги кожного угіддя в загальній площі земель сільськогосподарського призначення в динаміці (табл. 4).

Таблиця 4

Аналіз інтенсивності використання земель в господарстві

Показники	Минулий рік	Звітний рік
Питома вага земель сільськогосподарського використання по всій земельній площі	79,4	79,7
В тому числі частка в площі сільськогосподарських угідь:		
рілля	71,4	71,9
покращення сінокосів і пасовищ	19,3	20,3
природні сінокоси і пасовища	3,9	2,8

Аналізуючи таблицю можна констатувати, що ПП «ЗЕМЛЯ» не досить інтенсивно використовує надані йому землі. Слід відмітити, що за останній рік було проведено недостатньо заходів по підвищенню інтенсивності

використання земельних угідь, через що частка ріллі збільшилася всього лишень на 0,5% порівняно з минулим роком, а природні сінокоси та пасовища взагалі зменшилися на 1,1%.

Надалі, враховуючи конкретні умови господарювання, встановимо, які міроприємства підприємству доцільно зробити для збільшення площі ріллі як одного з найбільш продуктивних видів угідь. Це можливо за рахунок розорювання зайвих внутрішніх доріг та придорожніх смуг, розчищення полів від чагарників та валунів, раціонального розміщення будівель, ліквідації дрібноконтурних ділянок і т.д. Виявлення резерву збільшення площі ріллі для кожного господарства має не лише економічне, але й суспільне значення. Вміння навести порядок на землі – є основою вмілого господарювання. Тому аналіз виконання планів меліорації має особливе значення.

Важливою умовою характеристики виробничої структури сільськогосподарського господарства є оцінка стану галузі рослинництва і тваринництва. На основі проведених вище досліджень інтенсивності використання земельних угідь, розглянемо, наскільки ефективно працює галузь рослинництва. Встановивши зміну структури земельного фонду, і зокрема сільськогосподарських угідь, визначимо вплив даного чинника на обсяги виробництва продукції рослинництва і інші економічні показники табл.5.

Таблиця 5

Розрахунок впливу структури земельних угідь на вихід продукції рослинництва

Види угідь	Вихід продукції з 1 га (в середньому за три роки), ц. к.од.	Структура угідь, %			Зміна виходу продукції з 1 га, ц к.од.
		план	факт	відхилення, +/-	
Рілля	28	71,4	71,9	+ 0,5	+ 0,049
Покращенні: сінокоси пасовища	23	6,4	6,80	+ 0,40	+ 0,112
	21	18,9	18,50	- 0,40	- 0,041
Природні: сінокоси пасовища	14	0,60	0,50	-0,10	- 0,014
	12	2,70	2,30	- 0,40	- 0,041
Всього	x	100	100	-	+ 0,065

З таблиці 5 видно, що відбулися зміни структури сільськогосподарських угідь у бік збільшення частки ріллі і поліпшених сінокосів сприяли приросту виходу продукції з 1 га на 0,065 ц, а з усієї площі на 171 ц к.од. (0,065 x 2631).

Роблячи підсумок зроблених вище розрахунків зробимо аналіз виходу валової продукції або вихід в кормових одиницях у розрахунку на 100 га земельних угідь. У процесі аналізу спочатку вивчається динаміка перерахованих показників, виконання плану по їх рівню (таблиця 6). Потім виявляються фактори і резерви підвищення ефективності використання земельних ресурсів.

Таблиця 6

Показники ефективності використання землі

Показники	Минулий рік	Звітний рік
Вихід на 100 га сільськогосподарських угідь в порівняльних цінах, тис. грн.:		
валової продукції	46	71
прибутки	5405	7525
Врожайність, ц/га:		
зернових культур	35,8	36,7
коренеплодів	465	512
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц:		
молока	163	167
м'яса	45	49

Аналізуючи цю таблицю видно, що вихід валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь у звітному році збільшився в порівнянні з базисними 25 тис. грн.

Врожайність зернових з 1 га також збільшилася на 0,9 ц/га, коренеплодів на 47 ц/га,

Молоко і м'ясо також збільшилися. Виробництво молока на 100 га збільшилася на 4 ц., М'ясо на 4 ц.

Слідуючим етапом нашого аналізу буде аналіз системи насінництва та системи сівозмін. На підприємстві проблема насінництва стоїть дуже гостро, це пов'язано з тим, що в якості посівного матеріалу використовується власне насіння другої репродукції, а це застарілі низькопродуктивні сорти ярої пшениці, з низькою технологічною забезпеченістю їх вирощування, що не дає змоги одержувати високі врожаї. На підприємстві мало уваги приділяється допосівній обробці, яка призначається для насичення насіння стимуляторами росту та захисту їх від хвороб, що негативно позначається на майбутньому врожаї. Висока врожайність зернових, в значній мірі залежить від родючості ґрунту, його вологості та чистоти від бур'янів, що свою чергу забезпечується ефективним використанням сівозмін. Потрібно відмітити, що дане питання не досить ефективно поставлене на дослідному підприємстві.

У землеробстві особливу увагу потрібно приділяти системі обробітку ґрунту, оскільки це найбільш фондоемна та інвестиційно витратна частина технологічного процесу, оскільки пов'язана з необхідністю придбання, освоєння і впровадження нової техніки і нових ґрунтообробних технологій. Програма передбачає впровадження сучасних комбінованих високопродуктивних агрегатів, здатних здійснювати обробку ґрунту в сівозмінах з елементами мінімізації. Обробіток ріллі на підприємстві здійснюється власною технікою, а саме трактором Т-150.

Обробіток ґрунту під зернові на підприємстві починають з лущення стерні на глибину 6-8 см після збирання попередників. Оранку роблять на глибину 20-22 см в жовтні. Навесні перед посівом здійснюють боронування зубовими боронами. В подальшому поле культивують на глибину 10-12 см, а за утворення ґрунтової кірки (після дощу) боронують. Глибину наступних культивацій поступово зменшують до 6-8 см. Культивацію проводять плоскоріжучими лапами [12]. Після чого проводяться посівні роботи. Культивація і посівні роботи на підприємстві проводяться тим же трактором Т-150. Витрати паливно-мастильних матеріалів на оранку, згідно норм, складають 19,8л/га. Всього було витрачено паливо-мастильних матеріалів на оранку

28215 л. на суму 339 тис. грн. На проведення культивуації земель було витрачено дизельного пального 18675 л ПММ на суму 224 тис. грн. На посів було витрачено дизельного пального 10870 л ПММ на суму 130 тис. грн. В загальному на обробіток ґрунту ПП «ЗЕМЛЯ» в минулому році витратило 1033 тис.грн., з врахуванням паливно-мастильних матеріалів, запчастин та витрат на обслуговування техніки.

Наступним етапом аналізу технологічного процесу є внесення добрив. Нами вже було відмічено, що через тривале сільськогосподарське використання земель підприємства в них спостерігається відносно малий вміст гумусу, за п'ятибальною системою забезпеченості дані ґрунти забезпечені азотом і фосфором на чотири бали, калієм на три.

Щоб покращити структуру та водно-повітряний режим земель господарства, а також збільшити їх протиерозійну стійкість, господарству потрібно вносити значну кількість органічних та мінеральних добрив. Найкраще вносити повні (азот, калій, фосфор) мінеральні добрива, а саме їх нейтральні та слаболужні форми.

З метою забезпечення бездефіцитного балансу гумусу, внесення органічних добрив довести до 6,3 т/га ріллі, для чого необхідно щорічно заготовляти і вносити не менше 28 тис. тон органіки (гній, торф, сапропель, стара солома та ін.), В перерахунку на підстилковий гній, в тому числі в першому відділені - 9, у другому - 13, в третьому - 6 тис. тон.

Із загальної кількості гумусу, розміри заповнення втрат його за рахунок пожнивних і корневих залишків багаторічних трав при запланованій врожайності зернових культур 30-35ц / га складають 3,4 тис. тонн або 54%.

Відповідно до розробленої системою застосування добрив у сівозмінах їх внесення (мінеральних і органічних) повинно бути на рівні 200-220 кг/га в перекладі на діючу речовину, внесення тільки мінеральних (включаючи фосфоритне борошно) добрив - 170 кг/га.

На ПП «ЗЕМЛЯ» при вирощуванні зернових використовують систему інтегрованого захисту від шкідників, хвороб і бур'янів, що являється оптимальною комбінацією біологічних, агротехнічних, хімічних, фізичних і

інших методів захисту рослин. На рівні з добривами на підприємстві, хоч і в незначній кількості застосовують інсектициди, акарициди та фунгіциди, також пестициди та гербіциди.

Дані про фінансову звітність підприємства вказують, що в минулому році ним на внесення мінеральних та органічних добрив, а також на засоби захисту рослин було витрачено 911 тис. грн.

Останнім і самим відповідальним етапом вирощування зернових є їх збір урожаю. Збирання зернових проводять двома способами-двофазним (роздільним) і однофазним (прямим комбайнуванням). На дослідному господарстві переважає однофазний спосіб збирання зернових що зменшує трудомісткість процесу і знижує енергозатрати. Збирання врожаю прямим комбайнуванням в 1,5 рази дешевше роздільного збирання. Збір врожаю підприємство проводить двома комбайнами СК-5 "Нива". Дана система є самою слабкою в технологічному процесі вирощування зернових на підприємстві, через те, що використовувана техніка є застарілою, підприємство несе значні втрати на її ремонт, розтягуються терміни збирання врожаю, що негативно позначається на якості зерна, відбуваються значні втрати при збиранні. Негативним моментом на даному етапі є також відсутність на підприємстві сучасних зерноховищ, що змушує підприємство проводити реалізацію зернових в період коли попит на них незначний і вартість їх невелика. Оскільки підприємство вирощує в основному ярі зернові, які відносяться до фуражного зерна, яке використовується хлібоприймальними структурами для переробки на комбікорми, то попит на нього також низький, оскільки тваринницька галузь в регіоні в занепаді. Витрати ПП «ЗЕМЛЯ» на даному етапі технологічного процесу з врахуванням паливно-мастильних матеріалів, ремонту техніки та експлуатацію току становлять 1786 тис. грн.

Відсутність сучасних зерноховищ, та невдала меркатенгова політика під час реалізації зернових, на нашу думку роблять технологічний процес вирощування зернових в господарстві частково недовершеним і мало ефективним.

Враховуючи вище сказане, з метою покращення економічної ефективності технологічного процесу вирощування зернових на ПП «ЗЕМЛЯ», ми пропонуємо підприємству збільшити валове виробництво зерна, за рахунок впровадження нових сортів, підвищення врожайності ґрунтів за допомогою використання добрив. А для усунення проблеми реалізації зерна, створити на підприємстві цех з виробництва комбікормів, враховуючи те, що господарство розвиває в себе тваринницьку галузь.

Що стосується тваринництва то на підприємстві є 400 голів великої рогатої худоби молочної породи. Середньорічний удій молока від однієї корови становить - 4000 кг, середньодобовий приріст молодняку ВРХ становить - 350 г.

Для годівлі тварин використовуються корми власного виробництва. Структура раціону годівлі наступна: комбікорм - 10%, грубі корми - 20%, соковиті корми - 25%, зелені літні корми - 35%. Влітку в основному стадо знаходиться в літньому таборі, де проводяться дві дійки, і немає необхідності доставляти корми безпосередньо тваринам.

У господарстві планується збільшити продуктивність тваринництва, а так само збільшити поголів'я ВРХ до 430 голів: корів 210 голів, молодняку 220 голів.

Розглянемо на скільки ефективною є робота, що проводяться в даній галузі. Наявні дані представимо у вигляді таблиці 7.

Таблиця 7

Стан тваринництва в ПП «ЗЕМЛЯ»

Показники	2013 р	2014 р	2015 р	2015 р в % до 2013 р
Середньорічне поголів'я великого рогатого скота – всього, голів	357	392	400	10,8
в тому числі корови	188	200	200	6,0
Валове виробництво молока, ц	6129	6912	8000	23,39
Удій молока від однієї корови, кг	3260	3456	4000	18,5
приріст живої маси тварин: на 1 середньорічну голову в рік, кг	104	115	128	18,75
середньодобовий приріст 1 голови, г	286	318	350	18,29
Вихід приплоду на 100 корів	28	31	35	20,0

На підприємстві використовується наступна технологія приготування кормів для годування тварин. В цеху переробляються коренеплоди, грубі корми, концентровані корми і зелена маса. Коренеплоди очищуються в мийці-подрібнювачі ИКМ-5, в ній вони миються, очищаються, подрібнюються та подаються в дозатор кормів ДС-15. Фуражне зерно поступає за допомогою норії НЦГ-10 в бункер-накопичувач БСК-10. З даного бункера суміш поступає у барабанний дозатор, після чого вона проходить через магнітну колонку і подається у дробарку КДУ-2. Більш грубі корми поступають в живильник-завантажувач ПМЗ-1,5 з якого подаються в подрібнювач ИГК-30, після чого дана подрібнена маса подається в бункер-дозатор 5ДК-200. Зелені корми поступають в бункер-накопичувач, з якого подаються в подрібнювач «Волгарь-5», а потім в бункер-дозатор 5ДК-500. В подальшому всі компоненти, у відповідній пропорції, подаються у змішувач 2СМ-1М, а потім у вивантажувальний транспортер ТС-40М, з якого подаються в кормороздавач КТУ-10А. Дана технологія, є дещо застарілою і не дозволяє ефективно використовувати всі поживні речовини, які знаходяться в кормах, не в повній мірі дозволяє переробити фуражне зерно, яке могло б стати основним компонентом при відгодівлі кормів. Тому ми рекомендуємо ПП «ЗЕМЛЯ» удосконалити процес приготування кормів, що дозволить його інтегрувати у виробничий процес виробництва зернових на підприємстві.

За останні три роки спостерігається незначне збільшення поголів'я великої рогатої худоби, в основному за рахунок корів молочного стада. Середньорічне поголів'я великої рогатої худоби в 2014 році зросло на 8,9%, а в 2015 році на 2,0%. Валове виробництво молока за даний період відповідно також зросло. Кількість отриманого молока в 2014 році зросло на 11,3%, а в 2015 році збільшилося на 13,6%. Удій молока від однієї корови протягом досліджуваного періоду також зростав досить ефективно. У 2014 році зростання склало 5,67%, а в 2014 році 13,6%. Такий показник як приріст живої маси худоби на одну середньорічну голову також має тенденцію до зростання. У 2014 році на 9,56%, в 2015 році на 10,2%. Середньодобовий приріст однієї голови в 2014 році виріс на 32 га, а в 2015 році ще на 32 га.

Подальшу оцінку ефективності роботи сільськогосподарського підприємства зробимо на основі ефективності використання основних засобів виробництва.

Забезпеченість сільськогосподарського господарства основними засобами виробництва та ефективність їх використання являється важливим чинником, від якого залежить результативність господарської діяльності, особливо якість, повнота та своєчасність виконання сільськогосподарських робіт, а, отже, і обсяги виробництва продукції, її собівартість та фінансовий стан підприємства. Тому, проведення аналізу забезпеченості підприємств основними фондами та пошук резервів підвищення їх ефективного використання має велике значення [32]. З метою кращого уявлення про забезпеченість ПП «ЗЕМЛЯ» основними засобами виробництва представимо їх у вигляді таблиці 8.

Таблиця 8

Розмір і структура основних засобів виробництва (на кінець року)

Види основних засобів	2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %
Будівлі	6645	47,85	6645	47,30	6645	47,06
Споруди і передавальні пристрої	4035	29,06	4020	28,62	4020	28,47
Машини і обладнання	1605	11,56	1621	11,54	1608	11,39
Транспортні засоби	318	2,29	318	2,26	318	2,25
Виробничий і господарський інвентар	16	0,12	16	0,11	15	0,11
Продуктивне тваринництво	1078	7,76	1247	8,88	1327	9,40
Робочі тварини	1	0,01	1	0,01	5	0,04
Інші види основних засобів	188	1,35	180	1,28	180	1,28
Всього	13886	100	14048	100	14118	100

З таблиці видно, що основні засоби сільськогосподарського призначення в ПП «ЗЕМЛЯ» представлені багатьма видами. Основна частка засобів

припадає на будівлі, споруди, машини та обладнання, продуктивне тваринництво. У господарстві постійно змінюється структура машин і обладнання продуктивного тваринництва та інших видів основних засобів. Питома вага споруд та передавальних пристроїв за останні три роки має тенденцію до зменшення. Дана зміна зумовлена не поновленням споруд та передавальних пристроїв.

Питома вага машин і обладнання в структурі основних засобів з кожним роком зменшується. Така зміна зумовлена введенням в дію нових машин і обладнання. Питома вага продуктивного тваринництва також збільшується. У 2014р. збільшення відбулося на 13,55% по відношенню до 2013році, а в 2015 році на 6,03% в порівнянні з 2014 роком. Це зумовлено ефективним використанням продуктивних тварин.

Ріст технічної оснащеності підприємства приводить до зростання значення рівня забезпеченості основними фондами та їх використання.

Рівень забезпечення господарства основними фондами вказує на його потенціал подальшого підвищення продуктивності праці та збільшення виробництва продукції. Паралельно з оцінкою забезпеченості підприємства основними фондами потрібно проводити і аналіз ефективності їх використання. З метою кращого уявлення про забезпеченість та ефективності використання на ПП «ЗЕМЛЯ» основних фондів представимо їх у вигляді таблиці 9.

Таблиця 9

Забезпеченість, озброєність та ефективність використання основних фондів сільськогосподарського призначення

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. в % до 2014 р.
Фондозабезпеченість, тис. грн.	457,12	469,39	473,40	0,85
Фондоозброєність, тис. грн.	110,56	126,95	146,71	15,65
Фондовіддача, грн.	5,04	4,65	4,66	0,21
Фондоємність продукції, грн.	0,20	0,22	0,23	4,35
Рентабельність використання фондів, %	0,44	-0,93	0,36	-

Показник фондозабезпеченості протягом трьох років має тенденцію до зростання. В 2014 році він збільшився на 14,81% по відношенню до 2013 року, а в 2015 році на 15,65%. А якщо враховувати той факт, що площа сільськогосподарських угідь протягом останніх трьох років практично не мінлася, то зростання цього показника можна пов'язати із збільшенням основних засобів. Фондоозброєність також має тенденцію до зростання. Дана зміна пов'язана із зростанням вартості основних виробничих засобів і скороченням чисельності робітників.

В загальному можна говорити про часткове оновлення основних засобів виробництва. Але дане оновлення йде низькими темпами, що є не достатнім для збільшення темпів зростання виробництва.

Тому ПП «ЗЕМЛЯ» потрібно виявляти резерви, більш ефективного використання основних виробничих засобів. Такими резервами можуть бути: заміна морально застарілих та фізично зношених основних виробничих фондів, підвищення рівня механізації та автоматизації виробництва, удосконалення організації виробничого процесу для скорочення величини робочого часу та простоїв обладнання.

Збільшення виробництва продукції на сільськогосподарських підприємствах та підвищення їх ефективності в значній мірі залежить від використання основної продуктивної сили - робітників. Успішність вирішення виробничих, економічних і соціальних завдань значно залежатиме від забезпечення підприємства трудовими ресурсами та ефективності їх використання. Аналіз забезпеченості господарства кадрами почнемо з дослідження складу та структури робітників. Дослідимо дані по кожній категорії робітників окремо, так як різні категорії відіграють не однакову роль у процесі випуску сільськогосподарської продукції. Для кращої уяви про забезпеченість ПП «ЗЕМЛЯ» трудовими ресурсами представимо наявні дані в таблиці 10.

Середньо річна чисельність і структура працівників ПП «ЗЕМЛЯ»

Категорія робітників	Середня річна чисельність робітників, чол.			Структура в % до підсумку		
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Постійні робітники	56	48	35	75,68	71,64	60,34
Сезонні робітники	-	-	6	-	-	10,34
Службовці	14	14	13	18,91	20,90	22,42
Всього робітників зайнятих в сільськогосподарському виробництві	70	62	54	94,59	92,54	93,10
Підсобні робітники	3	3	2	4,05	4,48	3,45
Соціальні робітники	1	2	2	1,36	2,98	3,45
Всього	74	67	58	100	100	100
З загальної кількості постійних робітників:						
Трактористи - машиністи	8	6	5	14,29	12,50	14,29
Оператори машинного доїння	13	11	11	23,21	22,92	31,43
Скотарі	10	9	7	17,86	18,75	20,0

ПП «ЗЕМЛЯ» має порівняно значну чисельність робітників, більша частина яких зайнята на основному виробництві. Але за останні три роки спостерігається значне зниження кількості робітників. У 2013 році чисельність працівників скоротилася на 9,46% (на 7 осіб), а вже в 2015 році на 13,43% (на 9 осіб).

Особливо підприємству потрібно звернути увагу на зниження забезпеченості спеціалістами найбільш важливих для сільського господарства професій - трактористи машиністи, оператори машинного доїння і тваринники. Забезпеченість підприємства трактористами - машиністами в 2014 році знизилася на 2 чоловіки, а в 2015 році на 1 людину. Кількість тваринників зменшилася в 2014 р на 1 людину, а в 2015 році скоротилося на 2 людини. Ми вважаємо, що зменшення чисельності даних працівників пов'язані з малою

механізацією виробництва, важкими умовами праці та неефективним стимулюванням робітників. Потрібно зазначити, що питому вагу в структурі постійних робітників займають оператори машинного доїння і тваринники, які обслуговують велику рогату худобу. Це пояснюється тим, що господарство має молочно-м'ясний напрямок. Далі проаналізуємо, на скільки ефективно підприємством використовуються трудові ресурси. Результати аналізу представимо в таблиці 11.

Таблиця 11

Показники використання трудових ресурсів ПП «ЗЕМЛЯ»

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення (+,-)
Відпрацьований працівником за рік: днів	259,89	255,14	292,18	32,29
годин	2007,87	1608,89	2019,23	11,36
Середня тривалість робочого дня, год	7,73	6,31	6,91	-0,82
Рівень використання можливого річного фонду робочого часу,%	92,82	91,12	104,35	11,53

Кількість відпрацьованих робітниками за рік днів зростає. В 2014 році відбулося зниження на 6 днів (2,3%) по відношенню до 2013 року, а вже в 2015 році було відпрацьовано на 32 дні більше ніж в 2014 році (12,31%). Що відповідно вплинуло на кількість відпрацьованих годин і на тривалість робочого дня. Кількість відпрацьованих годин у 2014 р знизилася на 399 годин (19,9%), а вже в 2015 році збільшилася на 11,36 годин (0,57%). Середня тривалість дня протягом всього аналізованого періоду змінюється стрибкоподібно. Найбільша тривалість дня припадає на 2013 рік.

4. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСТВА

Напрямки підвищення економічної ефективності сільськогосподарських підприємств включають організаційно-технічні та соціально-економічні заходи, які б забезпечували більш ефективне використання земельних ресурсів, робочої сили, техніки та інших ресурсів, створювали б сприятливі умови праці та побуту робітників, впровадження нової техніки і технологій з метою якісного вдосконалення виробництва. Аналіз діяльності ПП «ЗЕМЛЯ», проведений нами в другому розділі, показав, що основною і більш менш прибутковою сферою діяльності підприємства є виробництво зернових і зернобобових. Оскільки рослинництво становить 80,7% спеціалізації підприємства то і основні напрямки вдосконалення економічної ефективності виробництва господарства, на нашу думку мають бути напрямлені саме на ефективне вирощування зернових.

Сьогодні над проблемою покращення зерновиробництва працюють чимало науковців, економістів-аграрників, фінансистів та аграріїв. Основна увага приділяється питанням повернення втрачених позицій за урожайністю та валовим збором зерна, його якістю, за ефективністю зерновиробництва.

З врахуванням аналізу проведеного нами в другому розділі, можна запропонувати наступні напрямки підвищення економічної ефективності діяльності ПП «ЗЕМЛЯ»:

- удосконалити управління виробництвом, а саме покращення його планово-економічної роботи;
- підвищити валовий збір зернових і зернобобових, за рахунок покращення родючості ґрунтів і впровадження інтенсивних технологій і нових сортів;
- для ефективного використання фуражного зерна, яке вирощується на підприємстві, пропонується впровадити технологію експандування при виробництві кормів для корів.

Це такі три основні напрямки, які ми пропонуємо ПП «ЗЕМЛЯ» запровадити на своєму підприємстві, для покращення своєї економічної ефективності.

В подальшому розрахуємо економічну ефективність та доцільність запровадження даних заходів.

Було б добре, якби на підприємстві існував планово-економічний відділ, в безпосередні обов'язки якого б входило розробка, планування та економічне обґрунтування проектів по підвищенню економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Але на жаль на дослідному господарстві існує тільки бухгалтерська служба, в обов'язки якої не входять перераховані роботи. Тому нашою першою пропозицією є розширення повноважень бухгалтерської служби, з веденням посади економіста. Оскільки, в кризовий час підприємство немає фінансових можливостей ввести дану посаду, ми небудемо більш детально розраховувати економічну доцільність даного заходу, а тільки розпишем повноваження даної посади, а її діяльність спробуємо описати розрахунками, які проведемо, для підтвердження економічної доцільності проведення інших запропонованих нами заходів. Тому, найкращим доказом запровадження даної посади на підприємстві в майбутньому, буде отриманий економічний ефект від запровадження наших пропозицій.

Отже економіст повинен здійснювати керівництво плануванням, нормуванням та оплатою праці, проводити економічний аналіз виробничої діяльності підприємства. Заходи з планово-економічної роботи, які розробляються економістом і затверджуються директором, повинні бути обов'язковими до виконання всіма фахівцями організації та керівниками виробничих підрозділів.

Посадові обов'язки економіста включають:

1. Методичне керівництво і безпосередня участь при розробці заходів з метою інтенсифікації і концентрації виробництва, поглиблення спеціалізації господарства, обґрунтування капітальних інвестицій, забезпечення ув'язки планів розвитку і раціонального поєднання всіх галузей господарства.

2. Забезпечувати роботу по удосконаленню планування сільськогосподарського виробництва його економічного аналізу, організація нормування та оплати праці, матеріальне стимулювання працівників, виявлення та використання резервів у рослинництві та тваринництві як основних виробничих підрозділах господарства.

3. Аналізувати можливість придбання підприємством, сучасної техніки, технологій, насіння та інших матеріалів.

4. Організувати роботу по вдосконаленню структури апарату управління.

5. Проводити нормування праці, впроваджувати технічно обґрунтовані норми праці, аналізувати застосування чинних форм і систем оплати праці та матеріального заохочення працівників.

6. Сприяти виконанню планів запровадження передових, економічно обґрунтованих форм організації виробництва, з метою підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, поліпшення якості, збільшення валового збору і зниження затрат виробництва.

7. Представляти директору дані про заохочення кращих виробничих підрозділів та працівників, чи навпаки накладення стягнень на робітників, що порушують трудову і виробничу дисципліну.

Економіст має право:

1. Перевіряти виконання планів і завдань виробничих підрозділів господарства.

2. Вимагати від відповідних фахівців і керівників необхідні відомості з метою складання планів та їх економічного аналізу, а також брати безпосередню участь у складанні планів виробничої діяльності господарства.

3. Постійно здійснювати контроль за ефективним використанням трудових і матеріальних ресурсів, основних засобів, фонду заробітної плати. Вносити пропозиції про притягнення до відповідальності керівників підрозділів за незаконне та неефективне витрачання коштів господарства.

Економіст несе відповідальність за:

1. Організацію економічної роботи та планування діяльності підприємства, спрямовані на раціональне використання його можливостей і резервів, підвищення ефективності всіх галузей господарства, виконання планів по виробництву і реалізації продукції відповідної якості, забезпечення правильного співвідношення зростання продуктивності і оплати праці.

2. Своєчасне і якісне розроблення перспективних планів розвитку, річних виробничо-фінансових планів господарства і доведення їх до керівників виробничих підрозділів.

3. Запровадження сучасних досягнень науки та передового досвіду на практиці планування, економічного аналізу, організації нормування та оплати праці.

4. Організацію господарських і внутрішньогосподарських розрахунків.

5. Розробку та впровадження на виробництві науково обґрунтованих норм виробітку, прогресивних форм і систем оплати праці, матеріального стимулювання робітників.

6. Постійне проведення економічних аналізів та підготовку матеріалів для розгляду результатів діяльності підприємства на виробничих нарадах та зборах колективу.

7. Заподіяний збиток господарству (в статутному порядку).

Тепер розглянемо напрямки оптимізації вертикальної інтеграції виробничого процесу виробництва зернових на ПП «ЗЕМЛЯ». Проведений аналіз основних елементів інтеграції технологічного процесу вирощування зернових в господарстві, показав, що слабкими ланками даного процесу є система насінництва, обробітку ґрунту, добрив та відсутність ефективної системи реалізації зернових. Для покращення ситуації нами було запропоновано такі шляхи оптимізації інтеграційного процесу, як підвищення родючості ґрунтів за рахунок оптимального внесення органічних і мінеральних добрив, також вапнування ґрунтів і використання нових сортів зернових, та впровадження технології експандування.

В наступних розділах розкриємо процес запровадження даних заходів і їх розрахуємо їх економічну доцільність.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Приватне сільськогосподарське підприємство «ЗЕМЛЯ» знаходиться в с. Острів Тернопільського району, створене для виробництва продукції рослинництва і тваринництва їх переробки та реалізації, також агропідприємство може займатись іншими, незабороненими законом видами діяльності.

На сучасному етапі загальна площа сільськогосподарського підприємства становить 3302 га землі, з них сільгоспугідь 2631 га, ріллі 1891 га. На підприємстві є 400 голів великої рогатої худоби молочної породи. Врожайність сільськогосподарських культур є не дуже високою, врожайність зернових культур в середньому склала 4,17 т/га, багаторічних трав 3,41 т/га. Середньорічний удій молока від однієї корови становить - 4000 кг, середньодобовий приріст молодняку ВРХ становить - 350 г.

ПП «ЗЕМЛЯ» має середній рівень спеціалізації так як коефіцієнт спеціалізації знаходиться в межах від 0,35 до 0,48 ($K_c = 0,37$). При цьому підприємство розвиває дві основні галузі, такі як рослинництво (80,7%) і тваринництво (14,2%).

Основні засоби сільськогосподарського призначення в ПП «ЗЕМЛЯ» представлені багатьма видами. Основна частка засобів припадає на будівлі, споруди, машини та обладнання, продуктивне тваринництво. Фондозабезпеченість протягом останніх років зростає. В 2014 році вона збільшився на 14,81% по відношенню до 2013 року, а в 2015 році на 15,65%. Фондоозброєність також має тенденцію до зростання.

Виробництво зернових та зернобобових культур займає в валовій продукції ПП «ЗЕМЛЯ» 54,9%, тобто більшу половинну його валової продукції.

Для підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на ПП «ЗЕМЛЯ», нами запропоновано підвищити валовий збір зернових і зернобобових, за рахунок покращення родючості ґрунтів і впровадження інтенсивних технологій і нових сортів.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Агроекологічні основи раціонального використання добрив. О. О. Созінов, М. В. Козлов, М. А. Лапа, Ю. О. Тараріко та ін., // Агроекологія та біотехнологія. Збірник наукових праць. 2006р., с.77-96.
2. Азізов С.П. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах. – К.: ІАЕ, 2011. – 340 с.
3. Андрушків Б.М. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми / Б.М. Андрушків, О. Є. Кузьмін. - Тернопіль: Лілея, 2007. - 292 с. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф: Пер. с англ. - М.: Экономика, 1989. - 519с.
4. Баканов М. И. Теория экономического анализа / М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. М.: Финансы и статистика, 2012. - 416 с.
5. Батіг А. І. та ін. Планування та організація діяльності аграрного підприємства. – К.: Аграрна освіта, 2013. – 425 с.
6. Бойко Л.Н. Прогресивные технологи для производства комбикормов // Комбикорма. – 2015. - №4. – С.23-24.
7. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: навч. посіб. / В.Г. Герасимчук. - К.: КНЕУ, 2010. - 360 с.
8. Герчикова И.Н. Менеджмент / И.Н. Герчикова. - М.: ЮНИТИ, 1995 - 480с.
9. Гладюк М. М. Основи агрохімії. Хімія в сільському господарстві. - К., Ірпінь: Перун, 2003. - 288с.
10. Гнатенко О. Ф., Капштик М. В., Петренко Л. Р., Вітвицький С. В. Практикум з ґрунтознавства: Навч. Посібник /За редакцією проф. О. Ф. Гнатенка. — К., 2012. 230 с.
11. Гудзь В. П., Примак І. Д., Рошко В. Г. та ін. Раціональні сівозміни в сучасному землеробстві. — Б.Церква, 2013. — 384 с.
12. Дем'яненко С.І. Менеджмент аграрних підприємств: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2005. - 347 с.

13. Задорожна Д. П. Основні принципи раціонального використання і збереження родючості земельних угідь/ Збірник тез і доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції: Тернопіль, 2008
14. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. / М.Я. Коробов. - К.: Т-во „Знання”, КОО, 2010. - 378 с.
15. Крупка Ю.М., Аграрне право України / Крупка Ю.М. - К.: Університет України, 2006. - 425с.
16. Купчик В. І., Іваніна В. В., Нестеров Г. І., Тонха О. Л., Лі М., Метью Г. Ґрунти України: властивості, генезис, менеджмент родючості //Київ, Кондор, 2007 – 437 с.
17. Курильців Р. М. Механізм формування раціонального використання і охорони земель на регіональному рівні: монографія / Р. М. Курильців. – Львів : Каменярь, 2007. – 155 с.
18. Лузан І. Я. Оплата праці в сільськогосподарському виробництві. – К., 2010. – 93 с.
19. Махортов Ю. А. Эколого-экономические проблемы использования земельных угодий: монография / Ю. А. Махортов. – Луганск : 2009. – 416 с.
20. Медведев В. В. Родючість ґрунтів (моніторинг та управління) / В. В. Медведев. — К.: Урожай, 2012. - 246 с.
21. Мельник І. І. та ін. Інженерний менеджмент. Навчальний посібник. - Вінниця: Нова Книга, 2007. – 536 с.
22. Организация сельскохозяйственного производства / Ф. К. Шакиров, С. И. Грядов, М. П. Тушканов и др.; Под ред. Ф. К. Шакирова. -М.: Колос, 2012. - 520с.
23. Осколков М. Л. Экономика предприятия АПК: Учебное пособие / ТГСХА. - Тюмень, 2012. - 612с.
24. Погрібний О.О., Аграрне право України / Погрібний О.О., К.: Видавництво “Істина”, 2007. - 365с.
25. Програма охорони родючості ґрунтів Тернопільської області на 2010-2015 роки, Тернопіль, 2009

26. Рабочев Г. И. Экологическая эффективность адаптивного землеустройства: учеб. пособие / Г. И. Рабочев, А. Л. Рабочев, Н. Н. Кирова. - Самара, 2010. – 128 с.

27. Рекомендації з адаптації існуючої системи моніторингу забруднення ґрунтів відповідно до проекту рамкової Ґрунтової Директиви ЄС та Ради Європи / О. Г. Тараріко, В. О. Греков, В. М. Панасенко та ін. — К., 2011. — 28 с

28. Савицкая Г. В. Анализ производственно-финансовой деятельности сельскохозяйственных предприятий / Г. В. Савицкая. -М.: ИНФРА-М, 2010 -428с.

29. Сулин М. А. Землеустройство. учебник для вузов /М. А. Сулин.- СПб., 2005. — 448 с.

30. Экономика сельского хозяйства. Учеб. пособие / И. П. Минаков, Н. П. Касторнов, Р. А. Смыков и др. – М.: Колос, 2005. – 400с.

31. Экономика сельского хозяйства. В.А. Добрынин, А.В. Беляев, П.П. Дунаев и др.; Под ред. В.А. Добрынина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Агропромиздат, 2012. – 476с.

32. Юрченко А. Д. Сучасна земельна політика України: монографія / А. Д. Юрченко, Л. Д. Греков, А. М. Мірошніченко, А. В. Кузьмін. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 260 с.

33. Якість ґрунтів та сучасні стратегії удобрення. За ред. Д. Мельничука, Дж. Хормана, М. Городнього, Київ, „Арістей”, 2004. –488с.

34. Структура земельного фонда Украины [Электронный ресурс] /Ukrmap. Украинские учебники. –Режим доступа: – <http://ukrmap.su/ru-g8/879.html>.